

HOLOKAUSZT ÉS BIOETIKA¹

Pasternák Alfréd

az MTA külső tagja, egyetemi tanár
Medical School of the University of California in Los Angeles
apaster@verizon.net

Tisztelt Akadémia!
Tisztelt Elnök úr, Osztályelnök úr!
Tisztelt Orvosi Osztály!
Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Különleges megtiszteltetés számomra, hogy a Magyar Tudományos Akadémia külső tagjának választott. A magyar történelem e nagy múltú és kiemelkedő intézményének részévé válni a legnagyobb szakmai elismerés, ami érhet. A Magyar Tudományos Akadémia kiváló tanárain, Ruzsnyák István és Szentágothai János akadémiaja, ami különleges jelentőséget ad a megtiszteltetésnek.

Kedves Hallgatóim! Megvallom, sok fejtörést okozott számomra mai székfoglaló előadásom témája. Foglalkoztatott a gondolat, hogy a szülészet-nőgyógyászat valamelyik olyan területéről beszéljek, mely engem szakmai pályám során különlegesen érdekelt, legtöbbször foglalkoztatott, mint például az endoszkópos sebészet, az infertilitás, a különböző endokrin kórképek, a szakorvosképzés és továbbképzés új kihívásai és feladatai. Végül mégis egy olyan téma mellett döntöttem, melynek köze van a közelmúltban befejezett, a német koncentrációs táborokban végzett orvosi kísérleteket tárgyaló könyvemhez, mely többek között a holokauszt és a bioetika összefüggéséről is szól. Kérdezhetik: milyen összefüggés lehet

¹ A Magyar Tudományos Akadémián 2005. május 17-én tartott székfoglaló előadás szerkesztett szövege.

a holokauszt, az emberiség történelmének ez az egyedülállóan sötét fejezete és a bioetika között, mely a medicina területén éppen az emberi méltóság és jog principiumaival foglalkozik. Előadásomban erre a kérdésre próbálok választ adni.

Köztudomású, hogy a náci hatalom egyik jelentős ideológiai támasza, célkitűzéseinek gyakorlati megvalósításában hathatós segítője a német medicina volt. Működését az orvosi, jogi és társadalomtudományok képviselői szerte a civilizált világban azóta is vizsgálják, tanulságait felhasználni igyekeznek. A legfőbb bűnösök ügyét 1946-47-ben a híres nürnbergi „orvosperben” tárgyalták. Ennek anyaga alapján született meg a *Nürnbergi Kódex*, egy tíz pontból álló nyilatkozat, az orvosi kísérletek alanyainak emberi és jogi védelmi követelményeiről. Bizonyos kiegészítésekkel ma is jelentős részben ez képezi a bioetika alapját.

A német medicina nácifikálásának eredetét keresve a 19. század második feléig kell visszanyúlnunk. Ebben az időszakban indult hódító útjára Németországban a darwini elméletet vulgarizáló ún. „szociáldarwinizmus”, ami Charles Darwin felismeréseit az emberi társadalomra és a népek viszonyára alkalmazta. A megszülető német fajelmélet, mely a – legtisztább német faj uralkodó szerepét hirdette, a *völkisch* pángermán mozgalmak ideológiai tárházába került. Az „eugenika”

szó szerinti fordításban fajnemesítés, Francis Galton megfogalmazásában azt állítja, hogy feltételezett örökletes értékei alapján egy biológiai csoport hatóképességét fokozni lehet. 1904-ben Alfred Ploetz „faji közegészségügy”-ről írt. A német faj veszélyben van, védelemre szorul – hirdette. Ernst Haeckel a faj leggyengébb elemeinek megsemmisítését javasolta. Fritz Lenz már a fajok különbözőségét állította, s az állam feladatát a faj és nem az egyén szolgálatában látta. Az eugenika és a fajelmélet a náci párt ideológiai építményének fundamentumává lett. Rudolf Hess és Hans Schemm a nemzetiszocializmust „alkalmazott biológia” vagy „alkalmazott faji tudomány” néven propagálták. Hitler már a *Mein Kampf*-ban orvosi metaforát használt politikai céljainak leírásánál: „Aki súlyos betegséget hordozó korunkat gyógyítani akarja – írta –, elég bátorak kell lennie ahhoz, hogy a betegség okait felderítse.”

Ahogy a medicina behatolt a politikába, Hitler hatalomra jutása után úgy kerítette a politika hatalmába a medicinát.

Szégyenükre a német orvosok nagy része lelkesen támogatta az új rendet: 45 százaléuk csatlakozott a náci párthoz, ami a legmagasabb arányszám volt az intellektuális pályákon. A faj tisztaságának fokozását célzó intézkedésekhez feltétel nélkül segédkezett nyújtottak. 1933. július 14-én a náci kormány az újszülöttek genetikai megbetegedését „megelőző” törvényt hozott. Ennek értelmében örökletes betegségben szenvedő egyéneket akaratuk ellenére sterilizálni kellett. Az egyénekre vonatkozó döntések meghozatalára „genetikai bíróságokat” alakítottak. Ezek mindegyike három orvusból állt. A sterilizáltak 42,5 százalékánál az indikáció „gyengeelméjűség” volt. Összességében, orvosi segédlettel mintegy 400 ezer embert sterilizáltak a náci rendszer időszakában.

A német orvostársadalom aktív politikai szereplésében mérföldkövet jelentett az eutanáziaprogram elindítása 1939-ben. Az

eutanázia elméleti alapjai 1920-ig nyúlnak vissza. Ekkor jelent meg két eminens német professzor: Karl Binding és Alfred Hoche elhíresült könyve: *Az életre értelmetlenek megsemmisítésének szükségessége* címmel. Munkájukban kifejtették, hogy a gyógyíthatatlan betegek, elmebetegek, szellemileg visszamaradt vagy deformáltan született gyerekek orvosi segítséggel való meggyilkolása kívánatos, mivel mind az egyéneket, mind az államot nagy teherterheléssel szabadítja meg.

Hitler kezdetektől felkarolta az elgondolást. Azok megsemmisítése, akik eltértek a felsőbbrendű faj kívánatos ismérveitől, politikai programjának fontos része lett. Utasítására 1939 májusában Karl Brandt vezetésével bizottság alakult – idézem – a súlyos genetikai betegségek tudományos – ismétlem: *tudományos* – kezelésére. Feladata volt a retardált vagy deformált csecsemők megsemmisítése. Az orvosoknak az általuk szült vagy kezelésük alatt állt gyermekekről jelentést kellett készíteni, amit három orvostól álló bizottság bíralt el. Az ún. „kiválasztottak” ana kijelölt kórházakba kerültek, ahol szájon át vagy injekcióval adott méreggel megölték őket. A szülőknek hamis halotti bizonyítványt küldtek, és értesítést, hogy a gyermeket közegészségügyi érdekből elhamvasztották.

Röviddel megindítása után az eutanázia programot kiterjesztették tizenhét éves korig, majd végül a felnőttekre is. 1939. szeptember 1-én Hitler a következő dekrétumot hozta: „Az orvosok autoritása kiterjesztendő arra, hogy a legjobb emberi ítélőképesség alapján gyógyíthatatlannak minősített embereket kegyelemhalálban (Gnadentod) részesítsék”. A genetikai betegségben szenvedőkön kívül ebbe a kategóriába sorolták azokat, akiket öt vagy több éve kórházban kezeltek, továbbá akiket javíthatatlan bűnözőknek nyilvánítottak, s végül azokat a betegeket, akik nem német vértűek voltak. Összességében az eutanáziaprogramnak – a német adatok szerint – kb. 70 ezer áldozata volt.

A náci kormány a sterilizáció és eutanázia-programok sikeres működésével egyidőben programul tűzte ki az állam számára nemkívánatos vagy veszélyes elemek elkülönítését a társadalomtól. Koncentrációs táborokat létesítettek, elsőként 1933-ban Dachauban, ahová először a rendszer politikai ellenfeleit zárták, majd később főleg zsidókat, cigányokat és homoszexuálisokat. 1941. július 31-én Göring utasítást adott a zsidókérdés átfogó rendezésének előkészítésére. Így született a Wansee Konferencia határozata a „végső megoldás”-ról, megsemmisítő táborok létesítéséről. A legnagyobb ilyen tábor Auschwitz volt. E táborok működésében, hasonlóan a többi náci program gyakorlatához, az orvosok aktív szerepet játszottak. Orvosok végezték a munkára alkalmatlanok selekcióját és gázkamrába küldését. Minden alkalommal orvosok dobták be a Zyklon-B gázt fejlesztő tablettákat a gázkamrákba. Nem utolsósorban a táborok német orvosai közül, számosan kísérleteket végeztek a kiszolgáltatott rabokon.

A kísérletek külön hangsúlyt érdemelnek. Részint azért, mert ez az egyetlen terület, ahol az orvosok nem hivatkozhattak kényszerítő körülményekre: a kísérleteket önszántukból végezték. Másrészt mert a kísérletek utólagos elemzése révén fogalmazták meg a bevezetőben említett etikai törvényítart, melyet ma is iránymutatónak ítélek a tudományos orvosi világ.

A kísérletek egy része a hadsereg részére történt: ezek közé sorolhatók a malária, tífusz, hipotermia stb. kísérletek. Ideológiai célokat szolgáltak a különböző sterilizációs kísérletek, antropológiai vizsgálatok, s nem utolsósorban a hírhedt auschwitz-i tábororvos, Jozef Mengele, ikreken végzett vizsgálatai. Végül egyes náci orvosok „tudományos” érdeklődését kielégítő, egyéni, ún. kísérleteit is ide sorolhatjuk. Az egyik náci orvos például meztelenre vetkőztetett, éhező foglyokon a tűző nap tartós hatását vizsgálta. Egy másik

orvos, a fokozatos vérvesztés vizsgálatára vénákat nyitott meg foglyokon, és megvárta, mérte a halál bekövetkeztét. Mások egyes endokrin mirigyek átültetései a homoszexualitás gyógyításán kísérleteztek.

A fentiekből nyilvánvaló, hogy a náci medicinának számos jellegzetes ismérve volt: segítette egy meghatározott réteg kizárását az emberi közösségből; társadalmi és politikai problémákat orvosi problémának álcázott; az orvosi etikát és emberi jogokat teljesen figyelmen kívül hagyta. A náci orvosok behódoltak a hatalomnak, vagy féltek az együttműködés megtagadásától. Egész népcsoportok megsemmisítését azonosították a „felsőbbrendű faj” tisztaságának orvosi eszközökkel történő biztosításával. A második világháborúban győztes négy hatalom katonai bíróságának a háborús főbűnösöket elítélő tárgyalása után, 1946–47-ben, ugyancsak Nürnbergben került sor az ún. „orvosperre”, amely a náci orvosok holokausztban végzett tevékenységét volt hivatva tárgyalni.

Robert H. Jackson amerikai bíró a vád nevében a következőket mondta: „A bűnők, amiket elbírálunk és büntetünk vagyunk hivatva, oly ördögien kitérveltek, megfogalmazottak, oly gyűlöletesek és pusztítóak voltak, hogy civilizációnk nem engedheti meg azok ignorálását, mert megisméltetésüket nem élné túl”. Az első tárgyaláson huszonhárom vádlott állott a bíróság előtt. Tizenhatot találtak bűnösnek, hetet halálra, ötöt életfogytiglani, kettőt huszonöt évi, egyet tizenöt évi és egyet tízévi börtönrre ítélték.

A tárgyalások tanulságaként a bíróság a hippokratészi kötelezettséget nem találta elegendőnek az orvosi kísérletek alanyainak védelmében. Ehhez a kísérleti alanyok emberi jogainak védelmét szolgáló külön etikai törvényítart megalapozását tartotta szükségesnek. Tíz vezérelvet fogalmaztak meg, mindegyikük középpontjában a kísérleti alany állt. A tíz alapelv a következőkben foglalható össze:

1. A kísérleti alany teljes tájékoztatása és a kísérlethez való önkéntes hozzájárulása elengedhetetlen.
2. A kísérlet eredménye a társadalom számára hasznos és más módon el nem érhető kell legyen.
3. A kísérleteket állatkísérletek előzzék meg.
4. Azok nem okozhatnak sem fizikai, sem mentális ártalmat.
5. Nem vezethetnek a kísérleti alany halálára vagy megnyomorítására.
6. Esetleges veszélyük nem haladhatja meg a várható pozitív eredmény értékét.
7. Az esetleges ártalom kezelésére előre fel kell készülni.
8. A kísérleteket csak tudományosan kellően felkészült kutatók végezhetik
9. Az alany kívánságára a kísérletet bármikor azonnal abba kell hagyni.
10. Ha a kísérlet közben, annak folytatását a kutató veszélyesnek tartja, azt azonnal be kell szüntetnie.

Ez a nürnbergi perből született kódex örökre megváltoztatta az embereken végzett orvosi kísérletek gyakorlatát, azok elvárásait és megítélését.

A *Nürnbergi Kódex* elveit nem foglalták nemzetközi szerződésbe, kivéve annak első pontját, mely az Egyesült Nemzetek állampolgári és politikai jogokról szóló megállapodásának részévé vált. Talán e bizonytalan jogi státusz teszi lehetővé, hogy egyes kutató orvosok olykor megpróbálják elhomályosítani a különbséget a betegek gyógyításával foglalkozó és kutató orvosok között. Pedig gyógyítás és kutatás, beteg és kísérleti alany különválasztása elengedhetetlen az emberi jogok szempontjából, mert ha a kutatást gyógyító kezelésnek álcázzák, az alanyok emberi jogait könnyű alárendeltnek tekinteni.

1964-ben az Orvosok Világszövetsége *Helsinki Nyilatkozat*-ában továbbfejlesztette a nürnbergi etikai normákat, a beteg hozzájárulását a *Nürnbergi Kódex* abszolútnak tekintette, kizárva ezzel az eszméletlenek, fia-

talkorúak és elmebetegek kísérletekben való részvételét. A *Helsinki Nyilatkozat* bevezette a „meghatalmazás” fogalmát és lehetőségét. Végül azt javasolta, hogy a kísérleti tervet arra kinevezett független szakmai bizottságnak előzetesen elbírálnia és engedélyeznie kell.

Nagy fontosságú a *Belmont-jelentés*. Az Egyesült Államokban a Kísérleti Alanyok Védelmére Alakult Országos Szakbizottság tanácskozásának eredményeként született, 1979-ben. E jelentést az Egyesült Államok Egészségügyi Minisztériuma magáévá tette, annak három alapvető követelményét törvényerőre emelte. Így kötelező az egyén autonómiájának tiszteletben tartása, ezen belül a mindenre kiterjedő tájékoztatáson, annak világos megértésén alapuló önkéntes hozzájárulás. Kötelező továbbá a kísérlet hasznosságának maximalizálása és a lehetséges ártalom minimalizálása. Végül a kísérleti alanyok tisztességes, nem részrehajló, tárgyilagos kiválasztása is kötelező.

Az Orvosok Világszövetsége és az Orvosi Tudományok Nemzetközi Szervezete 1982-ben közzétett útmutatója ismét újabb elveket fogalmazott meg. Ezekkel azt célozta, hogy külföldiek a harmadik világ országaiban ne végez-hessenek etikátlan kísérleteket, számítva a megszorítások kikerülésének és a költségek csökkentésének lehetőségére. Ezért helyi tudományos bizottságok létrehozását kezdeményezte a kísérleti tervek előzetes elbírálására.

A *Nürnbergi Kódex* és annak többszöri továbbfejlesztése óriási haladást jelent annak felismerésében és elismerésében, hogy az etika az orvosi kutatás egyik legfőbb princípiuma. Az etikai szabályok és útmutatók önmagukban azonban nem védik a kísérleti alanyokat, és nem biztosítják az etikus kísérletezést. Csupán megszabnak és javasolnak bizonyos elveket. Ezeknek gyakorlati megvalósításához olyan mechanizmusra van szükség, mely biztosítja, hogy az államrend az etikai kódexek iránymutatásait elfogadja, s őszintén törekszik azok megvalósítására.

Jelenleg számos évtizeddel a holokauszt náci orvosainak elítélése után, mi az az etikai kérdés, amivel a ma orvosainak, főleg kutatóinak foglalkozniuk érdemes, sőt feltétlenül szükséges?

Amikor a tudományos kutatás tárgya az ember, gyakran ellentmondás támad a nyugati civilizáció két alapvető értéke, a tudományos vizsgálódás szabadsága és az egyén sérthetetlenségének védelme között. Az egyik értékhez való ragaszkodás a másik elhanyagolásához vezethet. A konfliktus központja egy ósrégi kérdés: mikor engedhető meg, hogy egy társadalom, aktívan vagy hallgatólagosan beleegyezve, egyes tagjait veszélyeztesse mások vagy a társadalom egészének érdekében.

Egy másik sokkal gyakrabban felmerülő etikai kérdés is feltétlenül ide tartozik. Felhasználhatóak-e azok a kutatási eredmények, amelyek embertelen orvosi kísérletekből születtek? Bár hat évtizeddel múltán a táborokban végzett orvosi kísérletek gyakorlati jelentőségéről már alig beszélhetünk, a kérdésnek mégis fontos elvi-etikai jelentősége van. Nem utolsósorban a jelenben vagy jövőben előfordulható hasonló tevékenységek lehetőségét véve figyelembe. A probléma súlyos, komplex, egymással ütköző nézőpontok meglepően termékeny talaja. Hadl idézzem csupán néhány prominens bioetikus véleményét.

Alan Rosenbaum, a Clevelandi Állami Egyetem professzora a pusztá gyakorlatiasság nézőpontját teszi magáévá, mely szerint ami történt, ahogyan történt, mind a múlté, az eredmények mai felhasználása újabb veszélyt nem rejt magában. Robert Levine, a Yale Orvosegyetem Humán Kutatási Bizottságának elnöke úgy vélte, hogy náci kutatási eredményeket tartalmazó folyóiratok és könyvek, melyek a múltban megjelentek, különnyilatkozatban félreérthetetlenül ítélik el a módot és eszközöket, melyek a kutatási eredmények megszerzéséhez vezettek.

Ugyanitt ítélik el az etikátlan módon végzett kísérletek eredményeinek újabb publikálását.

Henry Beecher, a *Journal of the American Academy of Arts and Sciences* Tanácsadói Testülete egyik tagjának érdekes és megfontolandó gondolata, hogy analógia van az anetikusan megszerzett orvosi adatok publikálása és azon jogszabály között, mely tiltja a törvénytelen módon szerzett bizonyítékok bírósági tárgyaláson való felhasználását. Benjamin Friedman, a *Morális analízis és a náci kísérleti eredmények használata* című jelentős munkájában azt állítja, hogy a náci kutatási eredmények szokványos kutatási eszközökkel is elérhetőek lettek volna. Ronald Bonner, a Philadelphiai Bioetikai Kutató Csoport vezetője így fogalmazott: „A náci eredmények használata csak akkor hagyható jóvá, ha azok érvényessége kétségtelen, és azok más forrásból elérhetetlenek”.

Monroe Friedman, a New York-i Hofstra Egyetem professzora írta: „Kritikátlan, sommás cenzúra nem lehet megoldás, mert ez sajnálatos parallel lenne azzal a náci gyakorlattal, mely annak idején megtiltotta a zsidó kutatók eredményeinek idézését”.

Howard Spiro, a Yale Orvosegyetem professzora szerint a náci kísérletek felidézése maga is bizonyítékot szolgáltat a szörnyűségekről és cáfolja azok állítását, akik tagadják a koncentrációs táborok létezését és ártatlan milliók meggyilkolását. Végül idézem a *Journal of American Medical Association* vezércikkét: „Egy kísérlet nem etikus csak azért, mert hasznos. Az egyének érdeke és azok védelme felette kell álljanak annak, ami esetleg a tudomány vagy társadalom javát szolgálná.”

A náci kísérleti eredmények felhasználásával kapcsolatos, egymásnak ellentmondó vélemények sokféleségét jól illusztrálja egy tanulmány, melyet az Amerikai Környezetvédelmi Képviselőlet publikált, és amelyet számos konferencián vitattak. A tanulmány egy toxikus gázzal, a foszgénnel foglalkozik.

A foszgén egyike volt az iráni-iraki háborúban használt kémiai fegyvereknek, melynek az Öböl-háborúban is tervezték használatát. Jelenleg az USA-ban egymilliárd fontnyit, 450 ezer tonnányit termelnek évente a műanyagipar részére.

A tanulmány ellen a képviselő huszonkét kutatója nyilvános tiltakozást jelentett be, mert az koncentrációs táborok rabjain végzett kísérletek adatait használta fel.

Az Amerikai Környezetvédelmi Képviselő Igazgatója a náci adatokat törölte a tanulmányból. Az amerikai sajtó helyeselte ezt: „Az információ nem használható, mert forrása embertelen”. Hugh Kauffman prominens toxikológus felvilágosító nyilatkozata: a táborokban a kísérletekhez a rabokat egy szobába zárták, feltörtek egy fiola foszgént, és mérték az időt, ami a bent lévők haláláig eltart. Ez nem tudományos kutatás! A *Science* folyóiratban Marjorie Sun foglalkozott a témával. „A náci adatok hibásak – írta. – A kísérleti alanyok súlyosan legyengült állapotban voltak, a tüdőödéma adatait nem is közölték, még az alanyok súlyát és nemét sem.” A *Vortex*-ben, az Amerikai Kémiai Társaság folyóiratában – Allan C. Nixon viszont így fogalmazott: „A koncentrációs táborokban szerzett adatok az egyetlenek a foszgén emberekre való hatásdózisáról. Használjuk fel az adatokat emberéletek megmentése érdekében. A szerencsétlen áldozatok így nem szenvedtek és haltak meg hiába”.

Az információ szabadságának elve és az orvosi etika elveit sértő kísérletek adatainak felhasználása közötti konfliktus világszerte folyó vitájának egyik érdekes példája professzor Eduard Pernkopf anatómiai atlasza, a *Topographische Anatomie des Menschen* körül robbant ki.

Pernkopf a Bécsi Anatómiai Intézet igazgatója volt. Már 1933-ban a náci párt és a Stormtroopers tagja, az Anschluss után a Bécsi Egyetem rektora lett. E minőségében tartott első előadásának címe: *Nemzetiszocia-*

lizmus és a tudományok. A liberális értelemben vett szabadság káoszhoz vezet, mondtotta a rektor, és ez a tudományokban megengedhetetlen. A nemzetiszocialista eszméknek kell áthatniuk a tudományos oktatást is: az anatómiának és fejlődéstannak az alkattal és a fajjal kell foglalkoznia. Pernkopf a háború után három évig letartóztatásban volt, állásától megfosztották, de megengedték, hogy anatómiai atlaszán tovább dolgozzon. 1955-ben, agyvérzésben halt meg.

Az atlasz körüli vihart 1996-ban egy, a *Journal of the American Medical Association* szerkesztőjéhez írott levél indította el. A levélíró, a Columbia Egyetem professzora, azt állította, hogy az ábrák koncentrációs táborok halottairól készültek.

A reakció viharos és sokszínű volt. Garrett Riggs és Velvl W. Greene minnesotai professzorok úgy vélték, hogy az atlasz használata tiszteletadás a mártírok emlékének. Malcolm Hast, a Northwestern Egyetem professzora szerint, ha valami értékes, azt éppen úgy nem dobhatjuk félre, mint ahogy a már az általa megszerzett tudást nem lehet az agyából kitörölni. Ernest April, a Columbia Egyetem anatómusa szerint a könyvtárosok nem válhatnak cenzorokká, még ellentmondásos anyagokkal kapcsolatban sem. Végül is, 1997-ben, a Bécsi Egyetem igazgatósága egy betétet tett kötelezővé: *Információ a Pernkopf Atlasz használatához* címmel. Ebben Pernkopf politikai múltja után leírják: Nem kizárható, hogy az ábrák a koncentrációs táborok áldozatairól készültek. A könyv használata az egyének felelősségére van bízva.

Hadd illusztráljam a probléma sokoldalúságát még egy esettel: Dr. Leo Alexander, az amerikai hadsereg orvosa, a nürnbergi orvosper tanácsadója, 1945-ben *Tartós hideg, főleg hideg víz okozta shock kezelése* címen cikket publikált. A cikk anyagához a véletlen juttatta, egy föld alatti bunkerben talált láda, a dachau-i táborban végzett orvosi kísérletek

– anyagával. Ennek javarésze a hipotermia-kísérleteket tartalmazta. A cikk adatait különösebb morális konfliktus nélkül idézni kezdték. Elsőnek 1946-ban G. W. Molnar, a Rochester Egyetem élettanásza tette ezt, majd 1955-ben a Washingtoni Gyermekkörház egyik kutatócsoportja, mely javasolta a náci dokumentumok intenzívebb átvizsgálását a szívműtétekkel kapcsolatos kutatások érdekében. A Hastings Center riportja szerint 1988-ig negyvenöt cikkben idéztek náci hipotermiakutatási eredményeket.

Mindezek ellenére negyvenkét évvel később a cikk nagy feltűnést keltett: Robert Pozos, a Washington Egyetem híres kutatója úgy ítélte, hogy csak a náciok szolgáltattak valós adatokat tartós hidegnek az emberi szervezetre gyakorolt hatásáról. Ennek ellenére az adatok használata súlyos morális konfliktust jelentett számára.

Pozos írása nagy vitát indított el. Edwin Fetcher az amerikai légierők élettankutatója azt nyilatkozta, hogy nincs komolyabb lelkiismereti problémája az adatok használatával kapcsolatban. Arthur Caplan, a Minnesotai Bioetikai Központ vezetője úgy gondolta, hogy a morális elítélés ellenére az adatokat használni kell.

Arnold Relman, a *New England Journal of Medicine* szerkesztője viszont azt írta: „Érthetetlen számomra, hogyan adhatunk hitelt etikátlan kutatók eredményeinek, ha figyelembe vesszük információik forrását és azok megszerzésének módját”. A *Journal of Medical Ethics* egyik számában Gershon Grunfeld, a Southern Illinois Egyetem orvosi fakultásának professzora így vélekedett: „A náci kísérletek kritikus hiányosságokat mutatnak, még az 1940-es tudományos módszerek színvonalához képest is. A dachauhi hipotermiakísérletek adatait a mérésekért felelős rabok meghamisították. Sigmund Rascher, a hipotermiakísérletek vezetőjének dolgozatát három német egyetem visszautasította, mikor azt magasabb tudományos

fokozat eléréseért benyújtotta. A náci adatok tudományos tényként való prezentálása nem etikus.”

Végül hadd idézzem Robert Bergert, a Harvard Orvosegyetem szívsebészprofesszorát: „A dachauhi kísérletek tele vannak ellentmondásokkal és meghamisított vagy egyszerűen kiagyalt adatokkal. Ha analizáljuk a dachauhi hipotermiatanulmányt, az a tudományos csalás minden ismérvét kimeríti, és annak pusztán tudományos alapon való vizs-szautasítása elengedhetetlen.”

Az elmondottakból nyilvánvaló, hogy a holokauszt orvosi kísérleti eredményeinek felhasználásával kapcsolatos etikai problémák ma sem tekinthetőek maradéktalanul lezártnak.

Személyes véleményemet e kérdésről jól fejezik ki Emil Fachenheim világhírű filozófus szavai: „Nem szabad Hitlert posztumusz győzelemhez segítenünk”. Én úgy vélem, mi magunk is etikátlanná válunk, ha az orvosi etikát semmibe vevő kísérletek eredményeihez folyamodunk. Az embertelen, az orvosi etika alapelveivel ütköző kísérletek eredményeinek hasznosítása ugyanis, megítélésem szerint, az embertelenséget legitimálja, s ezzel nemcsak a múlt bűneit rehabilitálja, de akaratlanul is a jövő esetleges hasonló bűneit bátoríthatja, ösztönözheti.

A náci kísérletek természetesen már a történelemhez tartoznak. Hat évtized távlatából már nem annyira a múlt, mint a jelen és a jövő kell hogy foglalkoztasson bennünket. A történelem tanulsága azonban éppen ebből a szempontból fontos és figyelmeztető. Az embertelenség, diktatúra és terror a 21. század elején is jelen van. Az orvosi etika bűnökéből levont tanulságai tehát változatlanul fontosak számunkra, és érvényesítésük joggal tartozik a jelenkor társadalmainak elvárásai közé.

Kedves Hallgatóim, ezzel tulajdonképpen előadásom végéhez értem, csupán egy nagyon rövid személyes mondanivalóm van még.

Ezemyi csoda révén, fiatal gyerekként Auschwitz túlélője lettem. Utána, a tehetséggel, szorgalommal, becsülettel, egy élet munkájával vagyont szerzett édesapám miatt volt tengemnyi nehézségem. Később úgy éreztem, új világban új életet kell kezdenem, s ez sem volt könnyű. De végül lassan kezdtek pozitív eredmények, sőt sikerek is születni. Megvallom: ez a mai nap is fiatalkori álmok beteljesülése.

Érzéseimet, e percben, Kosztolányi idézésével tudom legjobban kifejezni:

„Bizony ma már, hogy izmain lazulnak,
úgy érzem én barátom, hogy a porban, / hol
lelkek és göröngyök közt botoltam, / mégis-
csak egy nagy ismeretlen Úrnak / vendége
voltam.”

Köszönöm, hogy eljöttek és meghallgattak.

